
SUOMEN PANKIN KESKUSTELUALOITTEITA

3/99

Atso Andersen – Mikko Niskanen – Sami Yläoutinen

Rahoitusmarkkinaosasto
17.2.1999

Euroopan pankkien kehitysnäkymiä

Atso Andersen – Mikko Niskanen – Sami Yläoutinen

Rahoitusmarkkinaosasto

17.2.1999

Euroopan pankkien kehitysnäkymiä

Euroopan pankkien kehitysnäkymiä

Suomen Pankin keskustelualoitteita 3/99

Atso Andersen – Mikko Niskanen – Sami Yläoutinen
Rahoitusmarkkinaosasto

Tiivistelmä

Euroopan sisämarkkinoiden synty, sääntelyn purkaminen ja muu toteutunut kehitys ovat muodostaneet maanosan pankkitoimialalle muutospaineita, joiden purkautumista EMUn kolmannen vaiheen odotetaan nopeuttavan. Keskustelualoitteessa käydään läpi rakennemuutoksen syyt ja arvioidaan sen todennäköistä suuntaa. Lisäksi esitetään arvio Euroopan eri maiden pankkisektorien tämänhetkisestä kannattavuudesta, vakavaraisuudesta ja kustannustehokkuudesta. Kilpailun lisääntyessä euroalueen rahoitusjärjestelmän rakenteen muuttuminen nähdään järjestelmän vakauden kannalta välttämättömäksi. Toisaalta lisääntyvä kilpailu voi johtaa yksittäisissä pankeissa myös liialliseen riskinottoon ja luottotappioiden kasvuun.

Asiasanat: rahoitusjärjestelmä, EMU, pankit

Future Prospects for European Banks

Bank of Finland Discussion Papers 3/99

Atso Andersen – Mikko Niskanen – Sami Yläoutinen
Financial Markets Department

Abstract

European internal markets and deregulation are among the factors that have given rise to certain pressures for change in the banking industry in continental Europe. Stage Three of EMU is expected to serve as a catalyst for such changes. This paper analyses prospective structural changes in banking; assesses factors behind current and future banking merger and acquisition activity; and analyses banks' profitability, solvency and efficiency in selected European countries. Since increasing competition is likely to diminish the role of traditional banking services, the above-mentioned structural changes will be necessary for maintaining overall financial stability. On the other hand, increasing competition for market share in the euro area might incline some individual banks toward excessive risk-taking and in turn lead to even larger losses than those experienced in recent years.

Keywords: Financial system, EMU, Banks

Sisällys

	sivu
Tiivistelmä	3
1 Johdanto	7
2 Rakennekehitys	8
3 Fuusiot ja muut yhteenliittymät	11
4 Tulos- ja tasekehitys vuosina 1996–98	14
4.1 Tuloskehitys	15
4.2 Vakavaraisuus	17
4.3 Tehokkuus	18
4.4 Suomalaisten pankkien kehitys eurooppalaisessa vertailussa	20
4.5 Mahdollisen kansainvälisen rahoitusmarkkinakriisin tulosvaikutuksista	20
5 Arvio Euroopan pankkisektorin vakaudesta	22
Lähteet	24
Liite 1. Pankkisektorien tunnuslukuja	26
Liite 2. Viimeaikaisia pankkifuusioita Euroopassa	27

1 Johdanto

Euroopan rahoitusjärjestelmien rakennemuutos on ollut Pohjoismaita lukuun ottamatta yleisesti ottaen melko hidasta. Rahoituksenvälitys toimii Euroopassa edelleen pääosin pankkien kautta. Erilaisten rakennejärjestelyiden odotetaan kuitenkin mm. talous- ja rahaliiton myötä lisääntyvän. Kehityksellä on omat vaikutuksensa rahoitusmarkkinoiden toimintaympäristöön myös Suomessa.

Talous- ja rahaliiton kolmannessa vaiheessa eurooppalaisten pankkien merkitys Suomen kansantaloudelle lisääntyy rahoitusjärjestelmien keskinäisten riippuvuuksien kasvaessa. Euroalueella ei vastaisuudessa edes puhuta enää kansallisista pankki- tai rahoitusjärjestelmistä toisistaan irrallisina kokonaisuuksina. Jos esimerkiksi merkittäviä euroalueen rahoituslaitoksia ajautuu vaikeuksiin, vaikutukset heijastuvat yhteisten rahoitusmarkkinoiden kautta nopeasti myös Suomeen.

Euroopan pankkien peruskannattavuuden kehitystä on siten syytä seurata. Monissa maissa pankkien pitkän aikavälin kannattavuuskehitys on ollut laskusuunnassa. Viimeaikaiset hyvät tulokset ovat olleet pääasiassa suhdanteista johtuvien kertaluontoisten erien varassa.

Euro todennäköisesti muuttaa myös rahoitusmarkkinoiden yleistä rakennetta. Aikaisempaa yhtenäisemmät markkinat antavat entistä paremmat edellytykset käyttää suuruuden etuja hyväksi eri rahoituspalveluiden tarjonnassa. Vaikutuksia voivat olla markkinoiden keskittyminen sekä rahoituksenvälityksen painopisteen vähittäinen siirtyminen uusiin tuotevalikoimiin, ennen muuta arvopaperimuotoisen rahoituksen osuuden kasvu.

Keskustelualoitteessa arvioidaan Euroopan pankkisektoreiden viimeaikaista kehitystä sekä tulevaisuuden näkymiä¹. Luvussa kaksi arvioidaan pitkän aikavälin rakennekehitystä. Viime aikoina yleistyneitä fuusioita ja muita yhteenliittymiä käsitellään luvussa kolme. Eurooppalaisten pankkien viimeaikaista kannattavuutta, vakavaraisuutta ja tehokkuutta arvioidaan neljännessä luvussa. Viidennessä luvussa pohditaan kehitysnäkymien vaikutuksia Euroopan pankkisektoreiden vakauden näkökulmasta.

Euroopan pankkeja tarkasteltaessa on maavertailuihin suhtauduttava varauksin, sillä eri maiden pankkisektorit poikkeavat huomattavasti toisistaan. Lisäksi eri maiden pankkilainsäädännöissä on yhteisistä EU-direktiiveistä huolimatta myös paljon eroavuuksia, puhumattakaan eroista EU:n, Yhdysvaltojen, Japanin ja muun Euroopan välillä. Myös eri maiden toisistaan poikkeavilla suhdannevaihteluilla on erilaisia vaikutuksia pankkien tulos- ja tasekehitykseen.

¹ Pääasiallinen huomio on euroalueen pankeissa. Jossain määrin arvioidaan myös muiden EU- ja ETA-maiden pankkeja. Lisäksi kuvioissa ja taulukoissa esitetään vertailun vuoksi tietoja Yhdysvaltojen ja Japanin rahoitusjärjestelmistä.

2 Rakennekehitys

Euroopan pankit ovat toimineet sodan jälkeisen ajan kilpailulta melko suojattuina. Lisäksi rahoituksenvälitys on ollut Euroopassa verrattain pankkikeskeistä, mikä on hyödyttänyt pankkeja. Viime aikoina kilpailun esteet ovat alkaneet kuitenkin väistyä. Euroopan sisämarkkinakehitys sekä sääntelyn purkaminen ovat johtaneet yhdessä muun teknologisen ja yhteiskunnallisen kehityksen kanssa kilpailun lisääntymiseen. Euroopan talous- ja rahaliiton EMUn kolmannen vaiheen odotetaan nopeuttavan rahoitusjärjestelmän rakennemuutosta.² Vallitsevan käsityksen mukaan EMU toimii kiihdyttimenä, jonka myötä tähän saakka melko maltillisena säilynyt muutosvauhti saa uutta pontta.³

Kilpailun lisääntyminen johtaa todennäköisesti myös Euroopassa perinteisten pankkipalveluiden merkityksen vähenemiseen. Pankkitalletukset menettävät asemiaan rahasto- ja vakuutussäästämiseen ja pankkiluotot pääomamarkkinoilta hankittavalle rahoitukselle. Seurauksena pankkien korkomarginaalit supistuvat ja taseen ulkopuolisten toimintojen merkitys kasvaa. Tällöin muiden tuottojen osuus kokonaiskannattavuudesta kasvaa, ja rahoitustoimintakateen vastaavasti vähenee. Vastaava kehityskulku on toteutunut jo Yhdysvalloissa, jossa markkinaehtoistuminen on poikkeavan sääntelyrakenteen sekä markkinoiden suuremman koon takia tapahtunut jossain määrin aikaisemmin (Liite 1).⁴

Markkinaehtoistuminen sekä perinteisen pankkitoiminnan supistuminen eivät välttämättä pienennä pankkien roolia Euroopassa yhtä merkittävästi kuin Yhdysvalloissa. Jo lähtötilanne on erilainen, koska Euroopassa ei ole ollut pankit ja sijoituspalveluyritykset erillään pitävää lainsäädäntöä. Investointipankeista ei ole siten muodostunut Euroopan pankeille yhtä vahvoja kotimaisia kilpailijoita kuin Yhdysvalloissa. Myöskään Euroopan pankit eivät ole yhtä heikossa kunnossa kuin amerikkalaiset pankit olivat Latinalaisen Amerikan velkakriisin jäljiltä 1980-luvulla kun markkinaehtoistuminen oli Yhdysvalloissa voimakkainta.⁵

Pankkitoimialan ulkopuolelta tuleva kilpailu kiihtyy kuitenkin myös Euroopassa. Sijoitusrahastot, vakuutusyhtiöt ja jossain määrin myös kauppaliikkeet kilpailevat säästövaroista yhä enemmän. Samaten varsinkin suuret kansainväliset investointipankit hakevat entistä parempaa jalansijaa kasvaville euroalueen pääomamarkkinoille. Toisaalta pankit pyrkivät itse laajenemaan omaisuudenhoitopalveluihin, sijoitusrahastoihin sekä investointipankkitoimintaan. Monissa tapauksissa se tapahtunee yritystojen kautta (ks. luku 3).

Vuoden 1993 alusta voimaan tullut Euroopan sisämarkkinaohjelma ei ole lisännyt pankkisektorin kilpailua siinä määrin kuin virallisesti odotettiin. Ekonomistien keskuudessa EU:n lanseeraaman ns. Cecchini -raportin (ks. Euroopan komissio (1988)) odotukset rahoituspalveluiden osalta todettiin jo hyvissä ajoin

² Euroopan pankki- ja rahoitusjärjestelmän muutoksia ovat käsitelleet mm. White (1998) ja Schinasi & Prati (1997). ks. myös ECB (1999) ja Danthine et. al (1999).

³ White (1998) ja De Bandt (1998). Tosin Bikker ja Groeneveld (1998) epäilevät, että nähtävissä oleva pankkisektorin keskittyminen voi estää kilpailun lisääntymisestä saatavien hyötyjen reaalisoinnisen.

⁴ Ei kuitenkaan ole voitu osoittaa, että Euroopassa olisi jo yleisesti käynnissä trendinomainen rahoituksenvälityksen siirtyminen pankeista suoraan markkinoilla tapahtuvaksi. Ks. Schmidt, Hackethal ja Tyrell (1999).

⁵ Pyrkimys vakavaraisuuden parantamiseen selittää osittain mm. tapahtuneen pankkien taseiden keventämisen luottosalkkuja arvopaperistamalla. Yhdysvaltojen pankkijärjestelmän muutoksista ks. Berger, Kashyap ja Scalise (1995) ja Bartholomew (1998).

ylioptimistiseksi.⁶ Rahoituslainsäädännöissä ja kansallisissa menettelytavoissa säilyi sisämarkkinaohjelmasta huolimatta riittävän paljon kansallisia eroja. Ulkomaisten pankkien markkinaosuudet ovat suurimmassa osassa EU-maita edelleen varsin vaatimattomalla tasolla (taulukko 1). Yhteisvaluutan myötä EMU-alueen sisäisen maiden rajat ylittävän kilpailun odotetaan jälleen kuitenkin lisääntyvän.

Taulukko 1. **Ulkomaisten pankkien konttoreiden ja tytäryhtiöiden luottojen markkinaosuus EU-maissa, v. 1997**

	%
Luxemburg	99,9
Irlanti	53,6
Iso-Britannia	52,1
Belgia	36,3
Kreikka	21,9
Espanja	11,7
Portugali	10,5
Alankomaat	7,7
Suomi	7,1
Italia	6,8
Saksa	4,3
Itävalta	3,3
Ruotsi	1,6
Ranska	n.a.
Tanska	n.a.

Luottolaitosten sekä pankkityöntekijöiden lukumäärien lasku viittaavat monissa Euroopan maissa käynnissä olevaan pankkisektorien rationalisointeihin sekä ylikapasiteetin purkamisiin (Liite 1).⁷ Tosin maakohtaiset erot ovat edelleen suuria. Siinä missä Pohjoismaat ovat purkaneet kapasiteettia nopeasti, mm. Saksassa, Ranskassa ja Italiassa on edetty hitaammin. Pohjoismaissa kapasiteetin purku selittyy paljolti pankkikriisillä. Ei kuitenkaan ole odotettavissa, että sama tapahtuisi muualla yhtä nopeasti edes pankkikriisin oloissa. Varsinkin pankkityöntekijöiden suurimuotoiset irtisanomiset ovat sosiaaliturvan työsuhdesidonnaisuuden vuoksi Keski-Euroopassa vaikeampia toteuttaa.

Maakohtaiset poikkeavuudet pankkisektorin tehtävissä vaikuttavat myös kilpailuasetelmiin. Yhdysvalloissa pankkien voi katsoa toimivan liiketaloudellisin perustein, kun taas Euroopassa pankeilla on ollut usein myös yhteiskunnallinen rooli, joka on estänyt liiketaloudellisen voiton maksimointia.⁸ Etenkin Keski-Euroopassa tämä on näkynyt valtion merkittävänä asemana pankkijärjestelmässä. Muun muassa valtion rooli postipankki- sekä asuntorahoitustoiminnassa on ollut tyypillistä. Poliittisista suhdanteista johtuen huomattava osa pankeista on ollut vuosien varrella myös valtion omistuksessa tai saanut valtion tukea. Lisäksi erilaiset valtiontakaukset ovat kuuluneet Euroopassa tyypillisesti luotonantoon ja tietyt rahoituksenvälitykseen kuuluvat tehtävät, kuten eläkkeiden ja muun sosiaaliturvan

⁶ Ks. Vives (1991).

⁷ Davis ja Salo (1998) ovat esittäneet arvion pankkisektorin ylikapasiteetista EU:ssa ja Yhdysvalloissa.

⁸ Tosin myös Yhdysvalloissa pankeilla on runsaasti yhteiskunnallisia velvollisuuksia, kuten velvollisuus ohjata rahoitusta vähemmistöryhmille ja huolehtia tasapuolisesta rahoituksen saatavuudesta.

rahoitus, on hoidettu perinteisesti valtion toimesta rahoitusmarkkinoiden ulkopuolella. Tällä on ollut rahoitusmarkkinoiden kehittymistä hidastavia vaikutuksia.

Rahoitusjärjestelmien valtiokeskeisyyttä on Euroopan maissa alettu kuitenkin purkaa. Pääosin tähän on ajanut EU:n sisämarkkinaohjelma ja sen myötä korostunut kilpailunäkökulma. Kilpailuasioden korostuminen on vastikään heijastunut mm. EU:n komission tutkimuksissa, joissa selvitetään saksalaisen osavaltiomisteisen Westdeutsche Landesbankin pääomitusta. Tutkimuspyynnön tehneen yksityisiä pankkeja edustavan Saksan pankkiyhdistyksen mukaan WestLB nauttii kilpailuedusta saadessaan omistajiltaan rahoitusta liian edullisesti. Muutenkin valtion tukiin on alettu suhtautua aikaisempaa kriittisemmin. Ranskalaisen Crédit Lyonnais'n ja italialaisen Banco di Napolin kansallisille pelastusoperaatioille on asetettu tiukkoja ehtoja, joista komissio ja kansalliset viranomaiset ovat ottaneet yhteen monia kertoja.

Edellisen lisäksi valtion roolin supistuminen näkyy eläke- ja sosiaaliturvajärjestelmiin odotettuina muutoksina. Eläkejärjestelmät ovat monissa Euroopan maissa olleet perinteisesti julkisen sektorin vastuulla. Väestön ikääntyessä näiden jakoperusteisten ja ilman rahastointia toimivien järjestelmien odotetaan kohtaavan ongelmia. Olosuhteet ovat siten aikaisempaa otollisemmat yksityisten rahastointiin perustuvien lisäeläkejärjestelmien muodostumiselle. Tällaiset yksityiset eläkerahastot ovat jatkossa entistä merkitt vempi  institutionaalisia sijoittajia, jotka osaltaan supistavat pankkien taseiden kautta välittyvän rahoituksen osuutta, mutta joiden varojen hallinnoimisessa Euroopan pankeilla tulee toisaalta olemaan huomattava rooli.

Lisääntyvän kilpailun tuomat paineet saattavat johtaa Euroopan maissa pahimmillaan myös pankkien riskinoton tarpeettoman suureen kasvuun. Joissakin maissa kilpailu on ehtinyt näkyä korkomarginaalien huomattavana supistumisena sekä luotonannon kasvuna. Sen lisäksi monien eurooppalaisten pankkien kansainvälisen luotonannon kasvu on ollut viime vuosina huomattavaa. Viime aikoina kehittyviin talouksiin suunnattuja riskikeskittymiä on alettu epävarmuuden lis  nytty  tosin purkaa.

Eurooppalaisten pankkien erityinen riski on kuitenkin siinä, että niiden luotonanto suuntautuu Euroopan sisällä yleensä rajoitetulle alueelle eli valtaosittain niiden omiin kotimaihin. Talouksien asymmetriset häiriöt saattaisivat johtaa eurooloissa samankaltaisiin alueellisiin kriiseihin kuin Yhdysvalloissa 1980-luvulla koetut Teksasin ja koillisrannikon pankkikriisit. Luottojohdannaisten ja lainasalkkujen jälkimarkkinat sekä arvopaperistaminen voisivat olla keinoja luottoriskien maantieteelliselle hajauttamiselle, mutta tällaiset markkinat, sekä niitä koskeva lains d nt , ovat Euroopassa vielä alkutekijöissään.

Nähtävissä olevista rahoitusmarkkinoiden muutoksista huolimatta niiden sääntelyä ja valvontaa kehitetään Euroopassa edelleen vallitsevien rakenteiden pohjalta. Valvonta säilyy jatkossakin kansallisten valvontaviranomaisten vastuulla, eikä sitä ainakaan heti olla siirtämässä Euroopan keskuspankille tai muulle yhteisötason viranomaiselle. Mikäli Euroopan pankkisektori osoittautuu eurooloissa erityisen haavoittuvaksi, tilannetta jouduttaneen kuitenkin arvioimaan uudelleen. Samaten nousisi tällöin ajankohtaiseksi yhteisten eurooppalaisten pelisääntöjen laatiminen mahdollisten kriisien ennaltaehkäisemiseksi.

3 Fuusiot ja muut yhteenliittymät

Vuosina 1997–98 Euroopan pankkitoimialalla on ollut ennätysmäärä fuusioita ja muita yhteenliittymiä (Liite 2). Voidaankin puhua fuusioaallostaa. Lukuisten pienempien pankkifuusioiden lisäksi myös paljon otsikkotilaa saaneet jättifuusiot ovat yleistyneet. Sen lisäksi ristiinominus on lisääntynyt, kun pankit ovat kasvavassa määrin hankkineet vähemmistöosuuksia toisistaan. Kehitys on ollut samansuuntaista myös Yhdysvalloissa⁹. Fuusioiden lukumäärän ja koon kasvun lisäksi niistä on tullut myös aikaisempaa monimuotoisempia.¹⁰

Fuusioiden tarkoitusperät liittyvät useimmiten suuruuden ja yhteistuotannon etujen hakemiseen sekä muihin strategisiin syihin.

Suuruuden etuja voidaan tavoitella sekä kulu- että tuottopuolella. Pankit voivat saavuttaa kustannussäästöjä karsimalla konttoriverkon päällekkäisyyksiä tai yhdistämällä tietoteknisiä toimintojaan tai hajauttamalla riskejään tehokkaammin. Varsinkin ylikapasiteetista kärsivissä maissa kustannusrationalisoinnista saavutettavat tehokkuusedut ovat olleet tärkeitä tavoitteita.

Tuottopuolella mittakaavaedut ovat usein kysyntäjohteisia ja liittyvät esimerkiksi jakeluteiden kehittymiseen (mm. internet), yleiseen tunnettavuuden lisääntymiseen (tuotemerkeistä saatava hyöty) sekä kasvaneeseen kysyntään saada palveluja useassa eri maassa (cross-border fuusiot).

Perinteisen pankkitoiminnan merkityksen pienentyminen on lisännyt myös pankkien halukkuutta etsiä korvaavia tulonlähteitä muista rahoituspalveluista. Tällaisia ovat mm. henkivakuutustoiminta, omaisuudenhoitopalvelut, arvopaperinvälitys sekä myös investointipankkitoiminta. Monipuolisemman tuotevalikoiman ansiosta pankit voivat hyödyntää tehokkaammin mm. analyysitoimintaan sijoittamiaan resursseja. Yritysosotot ovat usein käytetty tapa laajentua tällaisiin toimintoihin.

Muut strategiset syyt ovat useimmiten läheisesti liitoksissa suuruuden ja yhteistuotannon etuihin. Taustalla voi olla esimerkiksi pyrkimys pienentää pankkisektorin ylikapasiteettia, jolloin viranomaiset ovat usein fuusioiden taustavaikuttajia. Myös muut taloudellisen toimintaympäristön muutokset, kuten palveluiden tarjonnan vapautuminen tai siirtyminen yhteiseen rahaan, voivat olla fuusioiden taustalla nähtäviä strategisia kimmokkeita. Usein pankkien tavoitteena on saavuttaa fuusioiden kautta aikaisempaa paremmat asemat vastata lisääntyvään kilpailuun. Esimerkkejä tästä ovat pankkien pyrkimys muodostua johtaviksi alueellisiksi pankeiksi.

Euroopan pankkifuusioiden taustalla on ollut päällimmäisenä nähtävissä viimeaikaiset kilpailuasetelmien muutokset sekä niitä seurannut pyrkimys pankkien koon kasvattamiseen. Vaikka markkinaosuudet ovat varsinkin vähittäispankkitoiminnassa säilyneet Euroopan maissa monin paikoin ennallaan, on potentiaalisen kilpailun lisääntyminen kuitenkin heikentänyt pankkitoiminnan kannattavuutta. Samalla pankkitoiminnan tehottomuudesta on tullut aikaisempaa selvempi kilpailuhaitta, ja omistajista entistä tuottotietoisempia.

⁹ Amerikkalaisten Citibankin ja Travelers Groupin yhdistyminen on noin 714 mrd. markan kaupahinnalla mitattuna suurin tähänastinen rahoitusalan yhteenliittymä. Yhteenliittymän kokonaistase on n. 3400 mrd. mk.

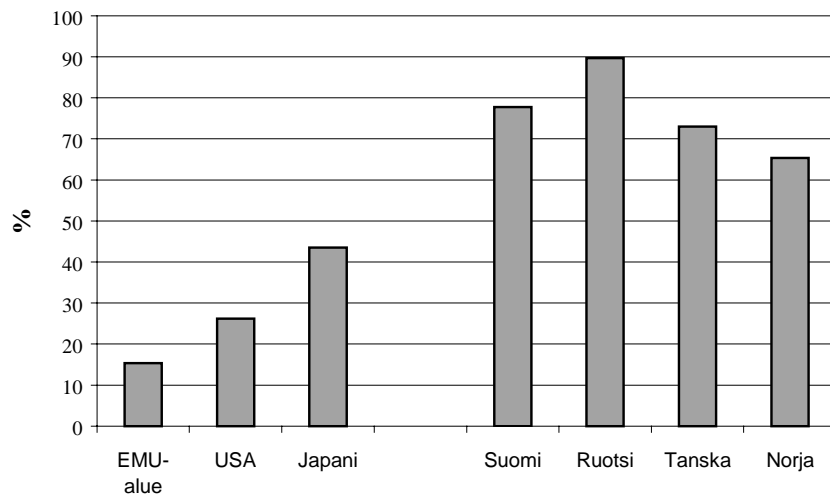
¹⁰ Van der Vennet (1996, 1998) on arvioinut EU:n pankkifuusioiden tehokkuusvaikutuksia. Rhoades (1998) esittää case-tutkimukset yhdeksästä amerikkalaisesta fuusiosta. Amihudin ja Millerin (1998) toimittama teos on yleiskatsaus pankkifuusioihin. Ks. myös Berger ja Strahan (1998).

Tähän saakka Euroopan pankkifuusiot ovat olleet pääasiassa maiden sisäisiä, ja useimmiten pankkien keskinäisiä. Tämä on heijastellut tavoitetta leikata pankkitoiminnan kustannuksia sekä ylikapasiteettia. Usein viranomaiset ovat avustaneet fuusioiden syntymisessä. Ainakaan kansalliset sekä EU:n viranomaiset eivät ole suhtautuneet pankkifuusioihin kovinkaan kielteisesti. Pankin ja vakuutusyhtiön fuusioita on ollut vähemmän ja merkittäviä rajat ylittäviä cross-border fuusioita, tai sellaisiin rinnastettavia muita yhteenliittymiä, ainoastaan muutama.

Toinen Euroopan pankkifuusioiden tärkeä taustamotiivi on liittynyt talous- ja rahaliittoon. Kuten luvussa 2 todettiin, EMUn odotetaan yhdessä muun kehityksen kanssa kiihdyttävän Euroopan pankkisektoria tähänastista huomattavasti nopeampaan integraatioon. Tähän saakka pankkitoiminta on jakautunut pitkälle kansallisesti, ja keskittyneisyys on kussakin maassa ollut huomattavaa. Sen sijaan koko euroalueen näkökulmasta katsottuna pankkitoiminnan keskittyneisyys on ollut Euroopassa suhteellisen alhaista (kuvio 1)¹¹. Eurotason tarkastelussa pankkitoiminta on myös vähemmän keskittynyttä kuin useimmat muut teollisuuden tai palveluiden toimialat. Tilanne on pitkälle samanlainen myös Yhdysvalloissa, jossa osavaltioiden välinen pankkitoiminta on vapautunut vasta viime aikoina, ja selittää siten käynnissä olevaa fuusioaaltoa.

Kuvio 1.

Viiden suurimman luottolaitoksen varat kaikkien luottolaitosten varoista, v. 1997

Lähde: The Banker, OECD Bank Profitability.

Myös eurooppalaisten raha- ja pääomamarkkinoiden odotettavissa olevan kasvun ennakoidaan aiheuttavan pankkitoiminnan keskittymistä. Pankkien odotetaan hakevan jalansijaa varsinkin sijoitusrahastotoiminnassa, omaisuudenhoitopalveluissa sekä investointipankkitoiminnassa. Tätä ennakoidakseen varsinkin suuremmat eurooppalaiset pankit ovat pitäneet yritysostoja tehokkaimpana tapana saada jalansijaa pääomamarkkinoilla. Muutenkin monet uudet toimintamuodot edellyttävät aikaisempaa suurempia pääomia, mikä suosii suurempia pankkeja. Fuusioiden takana voidaan nähdä myös pyrkimys muodostaa globaalisti näkyviä ja tunnettuun

¹¹ Viiden suurimman pankin yhteenlasketut maakohtaiset markkinaosuudet ovat vaihdelleet eri EMU-maissa 40 ja 90 prosentin välillä. Sen sijaan koko euroaluetta laskentapohjana käyttäen viiden suurimman pankin yhteenlaskettu markkinaosuus on ainoastaan noin 15 prosenttia.

tuotemerkkiin nojaavia finanssiryhmittymiä. Tilanne on tältäkin osin samanlainen USA:ssa, jossa fuusioiden syynä ei tosin ole ollut pääomamarkkinoiden aikaisempi kehittymättömyys, vaan viime aikoihin saakka säilyneet pankkitoimintaa säätelevät rajoitukset, jotka ovat pitäneet pankkitoiminnan erillään muista rahoituspalveluyrityksistä.

Osakemarkkinoilla Euroopan pankkifuusiot on otettu lähes säännönmukaisesti positiivisesti vastaan. Pankkifuusioiden hyödyllisyydestä ajoittain kriittisenä käyneeseen akateemiseen keskusteluun verrattuna markkinareaktiot pankkien pörssikurssissa ovat olleet yllättävän positiivisia. Pitkälle se on johtunut yleisestä pörssikurssien noususta, mutta tämä huomioon ottaenkin pankkifuusioita ei ole ainakaan pidetty haitallisina. Mikäli kuitenkin viime kesän ja syksyn kurssivaihtelut uusiutuvat, tai pörssikurssit laskevat pysyvästi, myös fuusioaallon voi odottaa vaimenevan.

Osakeanalyttikkojen arvioissa pankkifuusioiden suurimpana etuna pidetään kustannussäästöistä syntyviä mittakaavaetuja.¹² Maiden sisällä tapahtuvissa fuusioissa kustannussäästöjen arvioidaan olevan 15–20 prosenttia. Maiden välisissä fuusioissa kustannussäästöt arvioidaan pienemmiksi, noin 5 prosentiksi. Koska markkinoilla on kuitenkin suhtauduttu positiivisesti ainakin tähänastisiin cross-border fuusioihin, niihin arvioidaan luultavasti liittyvän merkittäviä tuotto puolen synergiaetuja.

Yksittäisistä Euroopan maista varsinkin Saksassa, Ranskassa ja Italiassa voidaan jatkossa odottaa uusia fuusioita. Pääasiassa ne olisivat maiden sisäisiä, mutta joitakin cross-border fuusioita saatetaan myös tulla näkemään. Varsinkin suurimpien saksalaisten pankkien tavoitteena lienee tulla johtaviksi eurooppalaisiksi tai peräti globaaleiksi finanssiryhmittymiksi, mistä Deutsche Bankin ja Bankers Trustin fuusio käy hyvin osoituksena. Vaikka brittiläisten tai amerikkalaisten omaisuus- ja investointipankkien integroiminen keskieuropallaiseen pankkikulttuuriin onkin tähänastisissa yritysostoissa osoittautunut ennakoitua vaikeammiksi, lienee se jatkossakin yksi käytetyimmistä keinoista laajentumiseen uusille toiminta-alueille.

Sen sijaan Pohjoismaissa (pl. Norja), Benelux-maissa ja Espanjassa pankkisektorin rationalisointi on edennyt pitemmälle, eikä maiden sisäinen fuusiopotentiaali ole enää yhtä merkittävää. Lähinnä pankit saattavat yhdistyä saadakseen riittävästi mittakaavaa lisääntyvää kilpailua silmälläpitäen. Tällöin cross-border fuusioiden mahdollisuus on varteenotettavampi. Myös pankkitoiminnan laajentuminen sijoituspalvelupuolelle voi aiheuttaa yrityskauppoja.

Pankkien ja vakuutusyhtiöiden välisistä fuusioista on eri maissa olemassa yksittäistapauksia. Parhailaan odotetaan signaaleja niiden onnistuneisuudesta. Toistaiseksi on vielä avoin kysymys, kuinka merkittäviksi tällaiset finanssikonglomeraatit lopulta muodostuvat. On mahdollista, että kehitys ei olekaan yhtä voimakasta kuin vielä jonkin aikaa sitten ennustettiin.

¹² Salomon Smith Barney (1998).

4 Tulos- ja tasekehitys vuosina 1996–98

Euroopan pankkisektorien tuloskehitys on ollut vuosina 1996–98 melko suotuisaa. Kansainvälisen rahoituskriisin vaikutukset ovat tosin heikentäneet pankkien kannattavuutta. Sitä edeltänyt hyvä kannattavuuskehitys johtui lähinnä Euroopan talouskasvun elpymisestä. Suotuisa tuloskehitys on ollut kuitenkin pitkälle kerta-luontoista ja perustunut usein muiden tuottojen, kuten palkkiotuottojen kasvuun ja arvopaperikaupan hyviin tuloksiin. Korkokatteen kehitys on vaihdellut maittain. Yhteistä on ollut pieniasiakkaiden luotonkysynnän kasvu, mikä heijastelee EMUn vahvistamia alhaisia korko-odotuksia (taulukko 2). Viime vuosien hyvästä tuloskehityksestä huolimatta omien pääomien tuottoasteet ovat edelleen keskimäärin alhaisempia kuin yhdysvaltalaisilla pankeilla.

Kilpailun kiristyminen on näkynyt pankkien korkomarginaalien kaventumise-na. Koko Euroopan tasolla pankkisektorien vakavaraisuus on hiukan parantanut, mutta tehokkuus ja kulurakenne ovat pysyneet muutoksista huolimatta edellisten vuosien tasolla. Kannattavuuskehityksen painopisteen siirtyessä muihin tuottoihin pankkien tulosvaihteluiden voidaan odottaa jatkossa kasvavan.

Taulukko 2. **Yleisön nimellisen luottokannan vuosikasvu EMU- ja Pohjoismaissa, kesäkuu 1997–98¹**

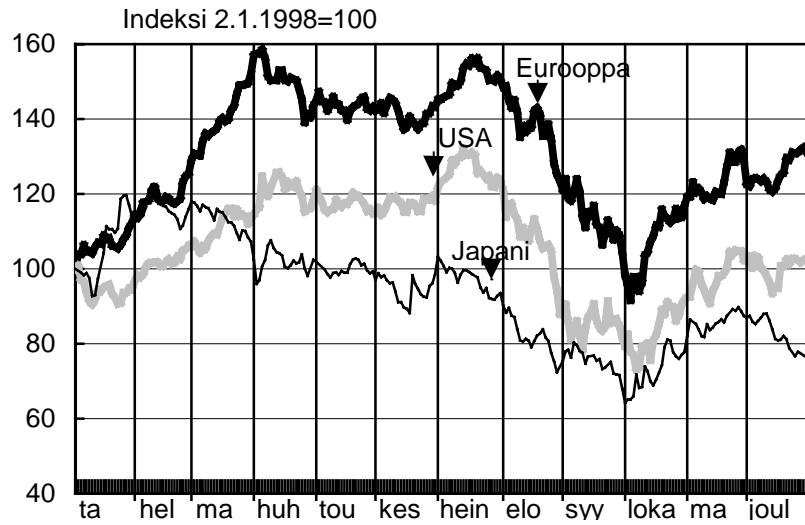
	%
Itävalta	6,0
Belgia	6,3
Suomi	6,1
Ranska	2,4
Saksa	6,7
Irlanti	48,7
Italia	6,5
Hollanti	12,8
Portugali	31,4
Espanja	15,8
Luxemburg	9,8
Ruotsi	17,2
Norja	16,4
Tanska	7,7

¹ Hollanti, Irlanti, Luxemburg 12/96–12/97; Belgia, Ranska 3/97–3/98; Italia 4/97–4/98; Ruotsi, Norja ja Portugali 5/97–5/98.
Lähteet: IMF, kansalliset keskuspankit

Maailmanlaajuinen rahoitusmarkkinoiden epävarmuus on aiheuttanut epävarmuutta myös eurooppalaisten pankkien tilanteesta. Kansainvälisillä markkinoilla toimivilla Euroopan pankeilla on huomattavia saamia kehittyvistä talouksista. Aasian kriisin ja Venäjän saamisten osalta varauksia on jo jossain määrin tehty. Myös amerikkalaisen LTCM-sijoitusrahaston pelastamisesta on aiheutumassa suurimmille pankeille tappioita. Todennäköisesti pankit kasvattavat luottotapiovarauksiaan, mikä heikentää niiden tulosodotuksia. Pankit eivät ole myöskään ilmoittaneet mahdollisista arvopaperi- ja valuuttatoiminnan tappioista. Näistä syistä rahoitussektorin osakekurssit olivat alkusyksystä jyrkässä laskussa. (kuvi 2) Kurssilaskuun vaikutti myös se, että mahdollisia yhteenliittymiä ja uudelleenjärjestelyjä saatetaan lykätä tulevaisuuteen. Rahoitusmarkkinoiden rauhoittuminen vuoden lopussa heijastui myös pankkien kurssikehityksen elpymisenä.

Kuvio 2.

EU-maiden pankki- ja vakuutuslaitosten osakeindeksi vuonna 1998

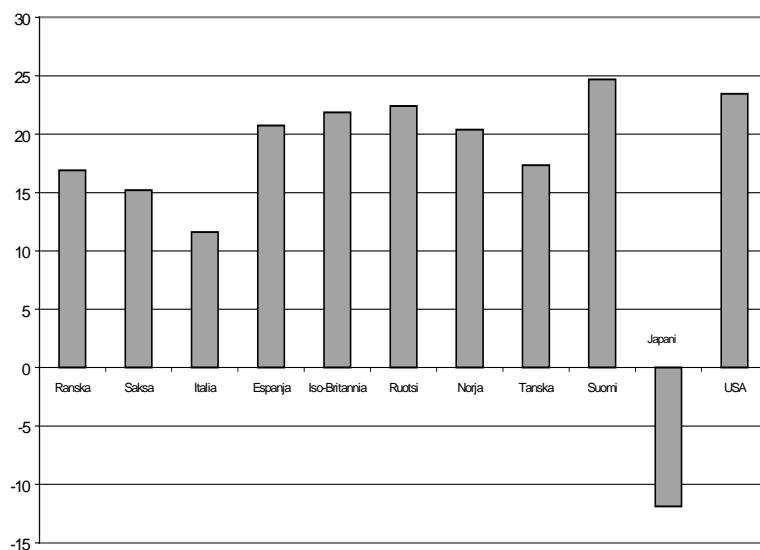
Lähde: Bloomberg. Euroopan STOXX Financial indeksi. USA:n S&P Money center Banks indeksi. Japanin Topix Banks indeksi.

4.1 Tuloskehitys

Kuviosta 3 käy ilmi eri Euroopan maiden suurimpien pankkien tulosten kehitys suhteessa pankkien keskimääräiseen omaan pääomaan. Vertailun vuoksi kuvioon on otettu mukaan myös Suomen, Japanin ja Yhdysvaltojen suurimmat pankit.

Kuvio 3.

Voitto ennen veroja vuonna 1997, % pankkien keskimääräisestä omasta pääomasta vuosina 1996–97

Lähde: The Banker.

Suurimpien **ranskalaisten pankkien** kannattavuuskehitys on parantunut vuosien 1997–98 aikana. Korkomarginaalien kaventuminen on kuitenkin jatkunut ja rahastotoiminnasta on tullut varteenotettava kilpailija pankkitalletuksille käyttelytilien korkorajoitusten vuoksi. Noin kolmannes pankkien kaikista tuotoista saadaan palkkiotuottojen muodossa. Vuonna 1997 pääosa tuotoista syntyi Aasian kriisistä huolimatta pääomamarkkinatoiminnoista. Vuoden 1998 aikana kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden epävarmuus on aiheuttanut vaihtelevuutta suurimpien ranskalaisten pankkien puolivuotistuloksiin. Kannattavuuskehityksen odotetaan jatkossakin perustuvan pääasiassa pääomamarkkinoilta saataviin tuottoihin. Perusliiketoiminnan kannattavuus todennäköisesti heikkenee edelleen.

Saksalaisten pankkien viime vuosien hyvä tuloskehitys on Aasian kriisin seurauksena hidastunut jonkin verran. Vuonna 1997 tilannetta pystyttiin vielä paikkaamaan kasvaneiden palkkio- ja arvopaperimarkkinatuottojen avulla. Korkokate on kasvanut kohtuullisesti luotonannon kasvun myötä. Kiristytvä kilpailu on kuitenkin kaventanut korkomarginaaleja ja pankkien tuottorakenne on painotunut volatiilimpiin palkkio- ja arvopaperituottoihin. Perusliiketoiminnan kannattavuus ei ollut 1998 ensimmäisen puoliskon aikana odotetun mukaista. Tulokset ovat perustuneet osin kertaluontoisiin eriin ja ovat edelleen supistuneet kolmannella neljänneksellä 1998. Jatkossa kannattavuuskehityksen odotetaan heikentyvän, mikäli arvopaperimarkkinoiden kehitys heikkenee, talouskasvu hidastuu tai kriisimaista realisoituu luottotappioita.

Suurimpien **italialaisten pankkien** tulokset ovat olleet vaatimattomia ongelmaluottojen aiheuttamien tasevaikeuksien ja niiden kattamisen sekä yksityistämisen vaatimien tehostamistoimenpiteiden takia. Rahoituskatteet ovat kaventuneet korkojen laskiessa ja kilpailun kiristyessä. Muutos edellisiin vuosiin ei ole ollut kuitenkaan merkittävä, koska antolainaus on kääntynyt kasvuun. Perusliiketoimintojensa osalta suurimmat pankit ovat kannattavia. Myös arvopaperi- ja palkkiotuottojen osuudet ovat pysyneet vakaina. Kannattavuuden jatkokehitys riippuu yhteenliittymien ja uudelleenjärjestelyiden onnistumisesta. Myös arvopaperimarkkinoiden kehitys voi aiheuttaa kannattavuuden heikkenemistä.

Suurimpien **espanjalaisten pankkien** kannattavuus on parantunut huomattavasti viime vuosien aikana. Kannattavuuden paraneminen on johtunut Espanjan taloudellisen tilanteen paranemisesta sekä pankkien voimakkaasta laajentumisesta Etelä-Amerikkaan. Volyymien kasvu on johtanut myös korkokatteen kasvuun. Etelä-Amerikassa pankkien korkomarginaalit ovat eurooppalaisia paljon korkeammalla. Myös arvopaperi- ja palkkiotuotot ovat Espanjan hyvän talouskehityksen myötä kasvaneet selvästi viime vuosina. Suurimpien espanjalaisten pankkien tulosparannukset eivät todennäköisesti jatku rahoitusmarkkinoiden kriisiin siirryttyä myös Etelä-Amerikkaan.

Joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta suurimpien **Ison-Britannian pankkien** tulokset ovat supistumisesta huolimatta säilyneet hyvinä. Tulosten heikentyminen on johtunut tappioista arvopaperimarkkinoilla sekä investointipankkitoimintojen epäonnistumisista. Sen sijaan perusliiketoimintojen hyvä kannattavuus on edelleen vahvistunut. Arvopaperimarkkinoiden kehityksestä riippuvaisten pankkien tulokset kääntyivät laskusuuntaan jo 1997 lopulla. Pankkien tulokset ovat olleet vuoden 1998 puolivälissä keskimäärin edellisen vuoden tasolla.

Suurimpien **ruotsalaisten pankkien** kannattavuus laski vuonna 1997 edellisestä vuodesta. Syynä oli lähinnä perusliiketoimintojen lievä heikentyminen, joka johtui kiristyneestä kilpailusta ja kaventuneista marginaaleista. Lisätuloja saatiin kuitenkin omaisuudenhoitopalveluista ja palkkiotuotoista. Sen sijaan arvopaperikaupan tuotot kääntyivät laskuun. Kannattavuuden heikkenemiseen vaikuttivat oleellisesti myös yhteenliittymistä aiheutuneet kertaluontoiset uudelleenjärjestely-

kustannukset. Kaikki neljä suurinta pankkia ovat olleet mukana jonkin asteisissa yhteenliittymissä. Lievästä kannattavuuden heikentymisestä huolimatta tulostaso säilyi kuitenkin hyvänä. Vuoden 1998 kokonaiskannattavuus tullee supistumaan, vaikka alkuvuoden hyvät arvopaperikaupan tulokset pitävät koko vuoden tuloksellisuuden hyvänä.

Suurimpien **norjalaisten pankkien** tulokset supistuivat vuonna 1997. Laskuun on ollut syynä luotonannon kasvun hidastuminen sekä marginaalien kaventuminen kilpailun kiristyessä. Myös toimintakustannukset kääntyivät kasvuun. Norjalaisten pankkien kannattavuus on kuitenkin säilynyt melko hyvänä johtuen mm. 90-luvun alun pankkikriisin aikana tehtyjen luottotappiovarauksien palautuksista. Tulevaisuudessa nämä edut supistuvat. Myös arvopaperitoiminnan tuotot ovat säilyneet hyvällä tasolla ja parantaneet kannattavuutta. Vuonna 1998 pankkien peruskannattavuus on pysynyt edellisvuoden tasolla. Yhteenliittymät ja uudelleenjärjestelyt saattavat tuoda muutoksia sektorin yleiseen kannattavuuteen.

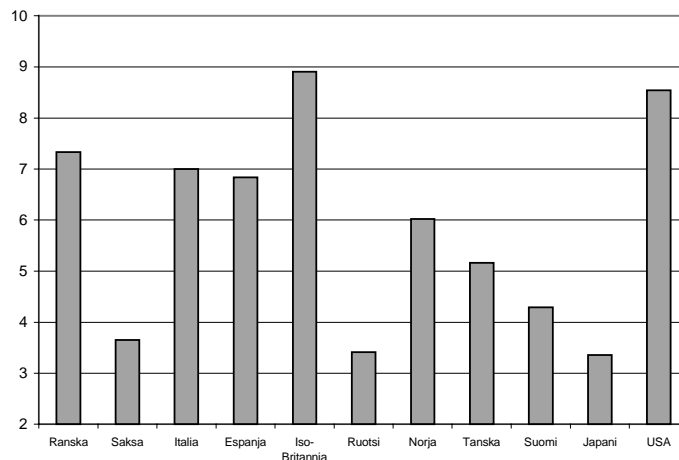
Suurimpien **tanskalaisten pankkien** tulokset olivat vaihtelevia vuonna 1997. Kokonaisuutena sektori oli vuoteen 1996 asti erittäin kannattava, mutta sen jälkeen kehitys on heikentynyt ja vain muutama pankki on pystynyt ylläpitämään hyvää tulostasoa. Kova kilpailu on supistanut perusliiketoiminnan tuottoja ja tuloksellisuus on perustunut pääasiassa arvopaperitoiminnan tuotoille. Tanskassa tulosvaihteluiden voimakkuus selittyy osin markkina-arvoon tapahtuvalla kirjauskäytännöllä. Vuoden 1998 aikana pankkien tulokset ovat kehittyneet vaihtelevasti. Suurimpien tanskalaispankkien kotimaisessa toimintaympäristössä ei odoteta tapahtuvan suuria muutoksia ja tulosten ennakoidaan pysyvän edellisvuoden tasolla.

4.2 Vakavaraisuus

Kuviosta 4 käy ilmi suurimpien pankkien Tier 1 pääoman kehitys suhteessa taseeseen. Kuvion avulla ei voi kuitenkaan suoraan arvioida pankkien vakavaraisuus-asemaa. Vakavaraisuutta arvioidessa tulisi verrata pääoman suhdetta riskipainotettuihin saamisiin.

Kuvio 4.

Tier 1 pääoma, % taseesta suurimmissa pankeissa 1997

Lähde: The Banker.

Suhdelukua ei ole laskettu riskipainotettujen saamisten mukaan, kuten BIS-vakavaraisuutta laskettaessa. Tämä selittää osaltaan Saksan ja Ruotsin alhaiset luvut.

Suurimpien **ranskalaisten pankkien** parantunut kannattavuus on nostanut niiden vakavaraisuutta. Lisäksi viime vuosina suoritettu pääomapohjien vahvistaminen on tuottamassa tuloksia.

Suurimpien **saksalaisten pankkien** vakavaraisuudessa on ollut pientä parantumista. Muutos perustuu pääasiassa muutaman suurimman pankin osake-markkinoilta hankkimaan lisäpääomaan.

Suurimpien **italialaisten pankkien** vakavaraisuus on parantunut viime vuosien aikana. Vakavaraisuutta on parantanut muun muassa valtion yksityistämistoimet, liikepankkien osakeannit ja valtion obligaatioiden lisääntyminen pankkien taseissa.

Kasvusta huolimatta suurimmat **espanjalaiset pankit** ovat onnistuneet parantamaan myös vakavaraisuuttaan viime vuosina.

Suurimmat **Ison-Britannian pankit** ovat erittäin vakavaraisia ja edellisvuosien hyvien tulosten johdosta pystyneet oleellisesti parantamaan vakavaraisuuttaan.

Suurimpien **ruotsalaisten pankkien** vakavaraisuus on koko sektorin tasolla tyydyttävä. Muutamien suurimpien pankkien vakavaraisuusasteet ovat kuitenkin hieman heikentyneet yhteenliittymien ja omistusjärjestelyiden johdosta.

Suurimpien **norjalaisten pankkien** vakavaraisuus on edelleen hyvällä tasolla. Vakavaraisuus on kuitenkin heikentynyt, mikä on johtunut luotonannon nopeasta kasvusta ja vastaavasti talletusten kasvun hidastumisesta.

Suurimpien **tanskalaisten pankkien** vakavaraisuus on kohtuullisella tasolla, vaikka se on hiukan supistunut kasvaneen luotonannon vaikutuksesta.

4.3 Tehokkuus

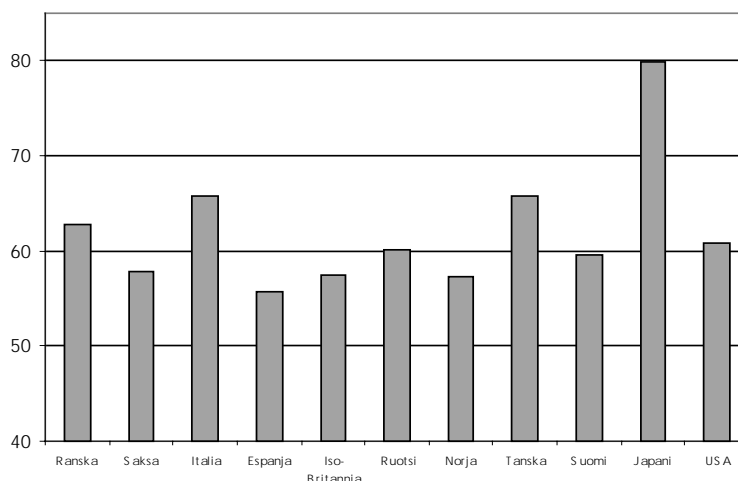
Suurimpien pankkien tehokkuutta arvioidaan kuviossa 5 kulut/tuotot –suhteen avulla. Mitä alempi suhdeluku, sitä parempi on pankin tehokkuus. Ruotsia ja Tanskaa lukuun ottamatta suurimmat pankit ovat eri maissa tyypillisesti maan muita pankkeja tehokkaampia¹³. Erityisesti tämä koskee Espanjaa, jossa maan pankkisektori keskimäärin on selvästi suurimpia pankkeja tehottomampaa.¹⁴

¹³ Pohjoismaissa pankkikriisit ja lisääntynyt kilpailu ovat johtaneet myös pienempien pankkien tehokkuuden kehittymiseen. Lisäksi suurten pankkien markkinaosuudet ovat pohjoismaissa suuremmat kuin muualla Euroopassa, mikä on johtanut korkeampaan tehokkuuteen koko sektorilla.

¹⁴ Koska kuvio perustuu ainoastaan eri maiden suurimpiin pankkeihin, eikä koko pankkisektoreihin.

Kuvio 5.

Kulut/tuotot -suhde eri maiden suurimmissa pankeissa 1997

Lähde: The Banker.

Ranskalaisten pankkien toimintakustannukset ovat kasvaneet viime vuosina. Syynä ovat olleet laajat investoinnit kansainvälisen toiminnan kehittämiseen sekä ranskalaisen sosiaalilainsäädännön asettamat esteet henkilöstökustannusten vähentämiseksi. Tehokkuus on kuitenkin hiukan parantunut tuottojen käännyttyä kasvuun.

Myös suurimpien **saksalaisten pankkien** toimintakustannukset ovat nousseet. Syynä ovat olleet laajat investoinnit uuteen teknologiaan sekä investointipankkitoimintojen laajentaminen.

Suurimmissa **italialaisissa pankeissa** on käynnissä toiminnan tehostamiseen tähtäävät ohjelmat. Henkilöstökustannuksia on karsittu suurimmissa pankeissa. Tehokkuus on tästä syystä parantunut, vaikka samaan aikaan pankkien tuotot ovat supistuneet merkittävästi.

Suurista tulosparannuksista johtuen suurimpien **espanjalaisten pankkien** kulut/tuotot -suhde on kehittynyt varsin hyvälle tasolle.

Suurimpien **Ison-Britannian pankkien** toimintakustannukset ovat joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta kasvaneet uudelleenjärjestelyiden ja muiden kerta-luontoisten tekijöiden vaikutuksesta. Vain muutamissa pankeissa on pystytty leikkaamaan henkilöstö- ja muita kustannuksia. Pankkien toisistaan poikkeavat kehityssuunnat ovat kuitenkin vaimentaneet koko sektorin tehokkuuden heikkenemistä.

Suurimpien **ruotsalaisten pankkien** perustehokkuus on hyvä, mutta uudelleenjärjestelyistä aiheutuneet kustannukset sekä henkilöstökustannusten lievä nousu heikensivät tehokkuutta vuonna 1997.

Vaikka suuret **norjalaiset pankit** ovat investoineet uuteen teknologiaan, on kustannukset saatu pysymään hallinnassa. Myöskään suuria rakennejärjestelyitä ei ole toteutettu, joten uudelleenjärjestelykustannuksia ei ole syntynyt. Luottotapiovarauksia ei ole tehty vaan niistä on saatu palautuksia. Koska kannattavuuden supistuminen ei ole ollut merkittävää, on kulut/tuotot -suhde hiukan parantunut vuoden 1997 aikana.

Suurimpien **tanskalaisten pankkien** tehokkuus on pystytty pitämään hyvällä tasolla huolimatta laajoista investoinneista uuteen teknologiaan. Myös henkilöstökustannusten osuus supistui vuonna 1997.

4.4 Suomalaisten pankkien kehitys eurooppalaisessa vertailussa

Suomalaisten pankkien kannattavuus on parantunut nopeasti pankkikriisin jälkeen. Vuonna 1997 suurten kotimaisten pankkien kannattavuus mitattuna voiton suhteella omaan pääomaan oli Euroopan huippuluokkaa ja lähes yhdysvaltalaisen pankkien tasolla. Vahva talouskehitys on tukenut kannattavuuden nopeaa paranemista. Vuoden 1998 alkupuoliskolla positiivinen kehitys on jatkunut, samalla kun muiden Euroopan maiden suurimpien pankkien tulokset eivät ole nousseet samaa tahtia ja ovat joissakin tapauksissa kääntyneet laskuun. Suomalaispankkien hyvän kannattavuuskehityksen taustalla on talouskehityksen lisäksi pankkien suhteellisen pieni rooli kansainvälisillä rahoitusmarkkinoilla. Aasian ja Venäjän kriisien vaikutus on jäänyt pienemmäksi kuin suurissa eurooppalaisissa pankeissa. Kansainvälisen rahoitusmarkkinoiden kriisin vaikutuksia ei pidä aliarvioida, sillä ongelmat voivat levitä muiden eurooppalaispankkien kautta myös Suomen rahoitusmarkkinoille. Mikäli epävarmuus talouskehityksestä lisääntyy, pankkien tulost näkymät heikentyvät¹⁵.

Suomalaisten pankkien vakavaraisuus on keskimäärin hyvällä tasolla. Eurooppalaisessa mittakaavassa pankkien vakavaraisuus on keskitasoa. Vakavaraisuus on pysynyt melko vakaana viimeisten vuosien aikana. Vakavaraisuuteen on vaikuttanut muun muassa valtion pääomatukien maksaminen pois sekä yhteelliittymät ja omistusjärjestelyt. Mikäli hyvä tuloskehitys jatkuu, eikä pankkien luotonanto kasva liian nopeasti, kotimaisten pankkien vakavaraisuus todennäköisesti vahvistuu edelleen.

Suurimpien kotimaisten pankkien tehokkuus on parantunut nopeasti viimeisten vuosien aikana. Kulut/tuotot –suhteella mitattuna pankkien tehokkuus on jo parempi kuin suurimmilla yhdysvaltalaisilla pankeilla ja Euroopassa hiukan keskitasoa parempi. Tehokkuutta ovat lisänneet kustannusten ja konttoriverkoston supistukset ja tuottojen viimeaikainen kasvu.

4.5 Mahdollisen kansainvälisen rahoitusmarkkinakriisin tulosvaikutuksista

BIS:n tilastojen mukaan eurooppalaiset pankit ovat olleet suurimpia lainanantajia kehittyviin talouksiin. Aasian kriisin vaikutukset eurooppalaisiin pankkeihin ovat näkyneet luottotappiovarauksien kasvuna ja siten supistaneet pankkien tuloksia. Toteutuneita luottotappioita ei todennäköisesti ole vielä kuitenkaan kertynyt varauksia enempää.

Pankkien riskit kriisimaihien vaihtelevat yksittäisten pankkien riskiprofiilien mukaan. Pankkiryhmiä riskissä on merkittäviä poikkeamia, sillä suurimmat riskit keskittyvät valtaosin suurimpiin eurooppalaisiin pankkeihin. Japanin taloudellisilla vaikeuksilla odotetaan olevan suurimmat vaikutukset, sillä japanilaisilla pankeilla on ollut merkittävä rooli kansainvälisessä jälleenrahoituksessa. Japanilaisten pankkien vaikeudet voivat levitä eurooppalaisiin pankkeihin arvopaperi- ja luottomarkkinoiden sekä yritys konkurssien kautta.

Suurimpien pankkien tappiot voivat lisäksi kasvaa kehittyviin talouksiin sijoittaville institutionaalisille sijoittajille suunnatun luotonannon kautta. Euroop-

¹⁵ Koskenkylä (1998).

palaiset pankit ovat sijoittaneet varojaan mm. sijoitusrahastoihin sekä luottaneet niiden toimintaa (mm. vaikeuksiin joutunut LTCM-vipurahasto). Mikäli sijoitusrahastot joutuvat ongelmiin, pankit realisoivat arvonalennuksista syntyneiden tappioiden lisäksi myös luottotappioita.

Mikäli kehittyvien talouksien ja erityisesti Japanin taloudelliset ongelmat pahenevat, koko rahoitussektorin kannattavuus heikkenee maailmanlaajuisesti ja ennen kaikkea Euroopassa. Euroopassa Aasian kriisiä pidetään vaikutuksiltaan voimakkaampana kuin Venäjän ajautumista talouskriisiin, vaikka pankkien rooli myös Venäjälle annetussa rahoituksessa on ollut merkittävä. Erityisesti Saksa ja Itävalta ovat olleet suuria luotonantajia Venäjälle sekä muihin siirtymätalouksiin. Kriisin kärjistymisestä huolimatta Venäjän talouskriisin suoria vaikutuksia eurooppalaisille pankeille pidetään varsin kohtuullisina. Myös Latinalaisen Amerikan taloudellisen tilanteen heikkeneminen ja ajautuminen kriisiin heikentää eurooppalaisten pankkien kannattavuusnäkyviä. Erityisesti kriisi vaikuttaa espanjalaisiin ja portugalilaisiin pankkeihin, jotka ovat viime vuosina laajentaneet toimintaansa voimakkaasti näissä maissa. Tosin muillakin Euroopan mailla on huomattavia saamia Latinalaisesta Amerikasta.

Talouskriisin tarttuminen samanaikaisesti kaikkialle kehittyviin talouksiin aiheuttaisi eurooppalaisille pankeille merkittäviä vaikeuksia, sillä pankkien saamiset ja riskit näistä maista yhteensä ovat huomattavia. Talouskriisin tarttumisesta seuraava Euroopan taloudellisen kasvun hidastuminen johtaisi niinkään pankkien tuloskehityksen vaarantumiseen. Viime vuosien hyvä kannattavuus ja vakavaraisuuden kohentuminen tarjoavat kuitenkin useimmissa Euroopan maissa pankeille turvaa joksikin aikaa.

5 Arvio Euroopan pankkisektorin vakaudesta

Hyvien tulostensa ansiosta Euroopan pankit ovat kyenneet keskimäärin parantamaan vakavaraisuuttaan viime vuosina. Tämän seurauksena niillä on aikaisempaa paremmat edellytykset kohdata negatiivisia shokkeja. Toisaalta monet pankit ovat lisänneet myös riskinottoaan, varsinkin kehittyvien talouksien suuntaan. Koska kansainväliseen rahoitusjärjestelmään liittyvät epävarmuudet ovat lisääntyneet, voi myös yllättävien tappioiden todennäköisyyden katsoa kasvaneen.

Vakauden kannalta suurimman välittömän uhkan muodostanevat harvalukuisemmat suurpankit, jotka ovat olleet johtavia luoton myöntäjiä kriisiin joutuville kehittyville talouksille ja niiden kanssa käytävästä kaupasta riippuville yrityksille. Jokseenkin monille on ollut yllätys, kuinka nopeasti rahoituskriisi levisi eri puolilla maailmaa sijaitseviin talouksiin. Todennäköisesti kaikki pankit eivät ole pystyneet tätä ennakoimaan.

Rahoitusmarkkinakriisien aiheuttaman epävarmuuden johdosta pankit todennäköisesti kasvattavat luottotappiovarauksiaan. Varausten kasvun valossa voidaan olettaa, että pankit odottavat myös jonkinasteista luottotappioiden kasvua. Mikäli tehdyt varaukset eivät osoittaudu riittäviksi, pankkien kannattavuuskehitys voi vaarantua.

Koska kehittyviin talouksiin suunnattu luotonanto keskittyy voittopuolisesti kaikkein suurimpiin pankkeihin, mahdolliset vakauseräilyt ovat sitäkin merkittävämmät. Samaiset pankit ovat monilta osin myös Euroopan sisällä tapahtuvan rahoituksenvälityksen kovimmassa ytimessä. Yksittäisen suurpankin joutuessa mahdollisesti kriisiin olisi tällä seurausvaikutuksia moneen muuhunkin pankkiin.

Amerikkalaisen LTCM-sijoitusrahaston pelastusoperaatio paljasti monella tavoin pankkien keskinäiset kytkennät ja niiden havaitsemiseen liittyvät ongelmat. Ensiksi, pankkien luotonanto LTCM:lle ei ollut luotonantoa kehittyviin talouksiin, vaan amerikkalaiselle vipurahastolle. Vaikka rahaston vaikeudet olivat välillisesti seurausta kehittyvien talouksien ongelmista, tilastoissa luotonanto LTCM:lle ei luonnollisesti ole näkynyt kehittyviin talouksiin suunnattujen vastuiden kasvuna. Toiseksi, kaikilla LTCM:n pelastusoperaatioon osallistuneilla 16 pankilla ei nähtävästi ollut suoria vastuita itse rahastoon. Sen sijaan ne saatiin pelastusoperaatioon mukaan lähinnä sen takia, että niillä oli huomattavia interbank-saamisia niistä pankeista, jotka olivat LTCM:n suurimpia luotottajia.

Mahdollisten ensimmäisten ongelmataapausten ilmaantuessa on syytä kiinnittää huomiota ongelmien mahdolliseen lähteeseen. Ensivaikutelmana paikalliselta näyttävän kriisin syyt saattavat olla laajakantoisempia. On mahdollista, että samat ongelmat piilevät myös muissa Euroopan maissa.

Pitemmällä aikavälillä Euroopan pankkisektorin monet rakenteelliset ongelmat muodostavat ilman muuta riskin. Varsinkin Keski-Euroopan pankkijärjestelmien ei voi katsoa nykyisellään olevan täysin valmiita kohtaamaan lisääntyvää kilpailua. Pankkijärjestelmän hallittuun sopeuttamiseen kilpailun lisääntyessä on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Lisäksi kilpailun kiristyminen voi johtaa joissakin pankeissa liialliseen riskinottoon, kun kaventuneita perusliiketoiminnan tuottoja pyritään korvaamaan muilla tulonlähteillä. Toisaalta myös mahdollisen markkinaosuuskilpailun aiheuttama liiallinen luottokannan kasvu voi johtaa luottotappioiden kasvuun.

Euroopan pankkijärjestelmän kannattavuus on ollut pitkään laskussa. Viime vuosien hyviä tuloksia voi pitää pääasiassa suhdanneluonteisina, eikä niinkään

osoituksena rakenteellisista uudistuksista. Merkittävämpi makrotaloudellinen taantuma saattaisi kääntää Euroopan pankkien kannattavuuden laskuun.

Euroopan pankkisektoreihin kohdistuu huomattava rakennemuutoksen paine lähivuosina. Ylikapasiteettia on ryhdyttävä purkamaan, jotta tehokkuus paranee ja kannattavuus sekä vakavaraisuus säilyisivät nykyisellä hyvällä tasolla. Tämä merkitsee lisää fuusioita ja rationalisointeja, joiden seurauksena konttorien ja henkilöstön määrät laskevat. Rakennemuutokset ovat välttämättömiä, jotta EU-alueen pankit menestyvät jatkuvasti kiristyvässä kilpailussa ja säilyvät vakavaraisina myös talouden taantumien aikoina.

Lähteet

- Amihud, Yakov ja Miller, Geoffrey (toim.) (1998). **Bank Mergers & Acquisitions**. Kluwer Academic Publishers 1998.
- Bartholomew, Philip F. (1998): **Banking Consolidation and Systemic Risk**, Brookings-Wharton Papers on Financial Services.
- Berger, Allen N., Kashyap Anil K. ja Scalise Joseph M. (1995): **The Transformation of the US Banking Industry: What a Long, Strange Trip It's Been**. Brookings Papers on Economic Activity, s. 55-261.
- Berger, Allen N., Demsetz, Rebecca S. ja Strahan Philip E. (1998): **The Consolidation of the Financial Services Industry: Causes, Consequences, and Implications for the Future**. Federal Reserve Bank of New York ; Staff reports 55 Federal Reserve Bank of New York New York 1998
- Bikker, J.A. ja Groenveld J.M. (1998): **Competition and Concentration in the EU Banking Industry**. Research Series Supervision No. 8, De Nederlandche Bank.
- Danthine, Jean-Pierre, Giavazzi, Francesco, Thadden, Ernst-Ludwig von ja Vives, Xavier (1999): **The Future of European Banking**. Monitoring European Integration 9. CEPR 1999 (tulossa).
- Davis, E. Philip ja Tuori, Klaus (1998): **The Changing Structure of Banks' Income – on Empirical Investigation**. Mimeo, European Central Bank, DGE.
- Davis, E. Philip ja Salo, Sinikka (1998): **Excess Capacity in EU and US Banking Sectors – Conceptual, Measurement and Policy Issues**. Special Paper no. 105, FMG, London School of Economics.
- De Bandt, Olivier (1998): **EMU and the Structure of the European Banking System**. European Central Bank, DG Research, September 1998.
- De Bandt, Olivier ja Davis, E. Philip (1998): **Competition, Contestability and Market structure in European Banking Sectors on the Eve of EMU – Evidence from France, Germany and Italy with a Perspective on the United States**. Paper Presented at the VII Tor Vergata Financial Conference, Rome, November 1998.
- Euroopan komissio (1988): **The Economics of 1992**. European Economy no. 35 (March).
- European Central Bank (1999): **Possible effects of EMU on the EU banking systems in the medium to long term**. February 1999.
- JP Morgan (1998): **European Financial Institutions' Credit Outlook 1998**. February 1998.
- Kaufman, George G (1992): **Banking Structures in Major Countries**. USA 1992.
- Koskenkylä, Heikki (1998): **Suomen pankkisektorin nykytila ja lähivuosien kehitysnäkymät**. Markka & Talous no. 2/1998.
- Rhoades, Stephen A. (1998): **The Efficiency Effects of Bank Mergers: An Overview of Case Studies of Nine Mergers**. Journal of Banking and Finance (22)3, s. 273-291.
- Salomon Smith Barney (1998): **European Bank Mergers**. June 1998.

- Schinasi, Garry J. & Prati, Alessandro (1997): **European Monetary Union and International Capital Markets: Structural Implications and Risks**. IMF Working Papers no. 62. Washington D.C.
- Schmidt, Reinhard H., Hackethal, Andreas ja Tyrell, Marcel (1999). **Disintermediation and the Role of Banks in Europe: An International Comparison**. Journal of Financial Intermediation, tulossa.
- Thakor, Anjan V. (1996): **The Design of Financial Systems: An Overview**, Journal of Banking & Finance 20 (1996) 917-948.
- Vander Vennet, Rudi (1996): **The Effect of Mergers and Acquisitions on the Efficiency and Profitability of EC Credit Institutions**. Journal of Banking & Finance, 20, s. 1531-1558.
- Vander Vennet, Rudi (1998): **Performance Effects of EC Bank Mergers**. Mimeo, University of Ghent.
- Vives, Xavier (1991): **Banking Competition and European Integration**. Teoksessa Giovannini, Alberto ja Colin Mayer (toim.) "European Financial Integration". CEPR.
- White, William R (1998): **The Coming Transformation of Continental European Banking?** BIS Working Papers no. 54. Basle 1998. [Http://www.bis.org](http://www.bis.org).

Tietolähteet

- Banker, the (1998): **Top 1000 Banks**. August 1998.
- Banking Federation of the European Community (1997): **Annual report 1996**. Bryssel 1997.
- Bloomberg: **Uutisotsikot Euroopan pankkitoimialalta**.
- Financial Times: **Uutisotsikot LTCM-kriisistä**.
- IMF (1998): **International Financial Statistics**. USA 1998.
- Institutional Investor (1998): **Merger Mania Grips Europe**. August 1998.
- OECD (1998): **Bank Profitability Financial statements of Banks 1984-1996**. Paris 1998.

Liite 1. Pankkisektorien tunnuslukuja

	Luottolaitosten tase /BKT, %		Luottolaitosten lukumäärä		Pankkityöntekijöi- den lukumäärä/ 1000 capita		Luottolaitosten varat/ pankki- työntekijä	
	1997	(1990)	1997	(1990)	1997	(1990)	1997	(1990)
EMU-alue	234,0	(197,8)	8338	(11090)	7,4	(8,2)	6,8	(4,4)
Saksa	255,8	(220,2)	3578	(4720)	9,2	(11,1)	7,1	(3,8)
Ranska	244,6	(216,0)	1299	(2027)	6,9	(7,6)	8,3	(6,0)
Italia	155,4	(133,3)	935	(1155)	6,0	(5,9)	5,1	(4,3)
Espanja	183,2	(166,2)	416	(696)	6,3	(6,2)	3,9	(3,2)
Portugali	220,0	(127,0)	235	(260)	6,0	(6,2)	3,5	(1,4)
Alankomaat	227,0	(190,0)	90	(111)	7,2	(7,9)	7,2	(4,6)
Belgia	294,2	(260,8)	134	(157)	7,6	(7,9)	9,2	(6,4)
Luxemburg	3696,0	(3609,7)	215	(177)	45,8	(41,8)	29,9	(20,4)
Irlanti	299,1	(145,2)	70	(48)	6,3	(5,0)	9,6	(3,7)
Itävalta	238,4	(222,8)	995	(1210)	9,4	(9,9)	6,4	(4,6)
Suomi	113,4	(147,4)	371	(529)	5,2	(10,2)	5,0	(3,9)
Iso-Britannia	327,6	(227,9)	551	(-)	9,1	(9,0)	10,4	(4,9)
Ruotsi	213,0	(215,0)	242	(704)	4,9	(5,3)	11,1	(10,9)
Tanska	220,0	(240,0)	100	(124)	8,1	(10,6)	8,6	(5,7)
Norja 1)	85,8	(85,0)	153	(164)	6,6	(7,4)	4,7	(3,2)
Sveitsi 1)	395,8	(315,3)	370	(457)	16,2	(18,1)	9,0	(6,1)
USA 1, 2)	73,1	(80,6)	11499	(15185)	6,5	(7,4)	3,2	(2,5)
Japani 1, 3)	122,4	(175,2)	136	(144)	3,1	(3,2)	14,2	(13,0)

¹ V. 1996 tiedot.

² Luvut sisältävät liikepankit ja talletusinstituutit. Lisäksi USA:ssa on vuonna 1996 ollut muita luottolaitoksia 11392 kpl (ns. "credit unions").

³ Luvut sisältävät liikepankit. Lisäksi Japanissa on vuonna 1996 ollut muita luottolaitoksia, kuten osuus- ja säästöpankkeja, 4407 kpl (ns. "credit cooperatives").

Lähteet: OECD Bank Profitability, IMF International Financial Statistics.

Liite 2. Viimeaikaisia pankkifuusioita Euroopassa

	Toteutus- ajan- kohta	Kaupan arvo, mrd. mk	Yhdisty- nyt tase, mrd. mk	Tavoitteet
<ul style="list-style-type: none"> Swiss Bank Corporation (Sveitsi) Union Bank of Switerland (Sveitsi) 	kesäk. 98	– 120	3 700	Kustannussäästöt sekä globaalin investointi-pankin muodostaminen
<ul style="list-style-type: none"> Société Générale (Ranska) Paribas (Ranska) 	tammik. 99	– 95	3478	Valmistautuminen euro-alueen kilpailuun
<ul style="list-style-type: none"> Bayerische Vereinsbank (Saksa) Bayerische Hypotheken- und Wechselbank (Saksa) 	syysk. 98	– 65	2 400	Johtava alueellinen pankki
<ul style="list-style-type: none"> Banco Santander (Espanja) Banco Central Hispano (Espanja) 	tammik. 99	– 59	1 421	Kustannussäästöt sekä valmistautuminen euro-alueen kilpailuun
<ul style="list-style-type: none"> Fortis (Hollanti/Belgia) Generale Bank (Belgia) 	kesäk. 98	– 58	1 900	Johtava alueellinen pankki. ABN Amro hävisi tarjouskilpailun.
<ul style="list-style-type: none"> Credito Italiano (Italia) Unicredito (Italia) 	lokak. 98	– 58	700	Koon kasvattaminen, kustannussäästöt
<ul style="list-style-type: none"> Deutsche Bank (Saksa) Bankers Trust (USA) 	marrask. 98	– 52	3 600	Kansainvälistyminen, investointipankkitoimintojen vahvistaminen
<ul style="list-style-type: none"> Istituto Modiliare Italiano (Italia) Sanpaolo Bank (Italia) 	syksy –98	50	1 100	Kustannussäästöt, koon kasvattaminen, diversifikaatio
<ul style="list-style-type: none"> Crédit Communal de Belgique (Belgia) Crédit Local de France (Ranska) 	jouluk. –96	34	1 100	Cross-border niche pankki
<ul style="list-style-type: none"> Banca Nazionale del Lavoro (Italia) Banca di Napoli (Italia) Istituto Nazionale delle Assicurazioni (Italia) 	syksy –98	34	800	Diversifikaatio
<ul style="list-style-type: none"> Kreditbank (Belgia) CERA Bank (Belgia) 	kesäk. –98	26	850	Synergiaedut, kustannussäästöt
<ul style="list-style-type: none"> ING Groep (Hollanti) Banque Bruxelles Lambert (Belgia) 	tammik. –98	24	1 600	Osa ING Groepin laajentumista

	Toteutus- ajan- kohta	Kauppa- arvo, mrd. mk	Yhdisty- nyt tase, mrd. mk	Tavoitteet
<ul style="list-style-type: none"> • Merita Pankki (Suomi) • Nordbanken (Ruotsi) 	tammik. -98	23	600	Johtava alueellinen pankki
<ul style="list-style-type: none"> • Cassa di Risparmio delle Provincie Lombarde (Italia) • Banco Ambrosiano Veneto (Italia) 	heinäk. -97	21	850	Kustannussäästöt, johtava alueellinen pankki
<ul style="list-style-type: none"> • Svenska Handelsbanken (Ruotsi) • Stadshypothek (Ruotsi) 	helmik. -97	18	600	Kustannussäästöt, diversifikaatio
<ul style="list-style-type: none"> • Bangesellschaft Berlin (Saksa) • Norddeutsche Landesbank Girozentrale (Saksa) 	elok. -97	17	1 800	Poliittiset syyt
<ul style="list-style-type: none"> • Skandinaviska Enskilda Banken (Ruotsi) • Trygg-Hansa (Ruotsi) 	lokak. -97	12	430	Diversifikaatio
<ul style="list-style-type: none"> • Crédit Agricole (Ranska) • Banque Indosuez (Ranska) 	tammik. -98	12	2 200	Koon kasvattaminen, diversifikaatio
<ul style="list-style-type: none"> • Bank Austria (Itävalta) • Creditanstalt (Itävalta) 	maalisk. -98	8	650	Johtava alueellinen pankki, koon kasvattaminen
<ul style="list-style-type: none"> • Fortis (Hollanti/Belgia) • MeegPierson (Hollanti) 	huhtik. -98	7	n.a.	Diversifikaatio
<ul style="list-style-type: none"> • Südwestdeutsche Landesbank Girozentrale (Saksa) • Landeskreditbank Baden-Württemberg (Saksa) • Landesgirokasse (Saksa) 	syksy -98	7	1 250	Johtava alueellinen pankki
<ul style="list-style-type: none"> • Swedbank (Ruotsi) • Föreningsbanken (Ruotsi) 	toukok. -97	7	450	Kustannussäästöt, koon kasvattaminen
<ul style="list-style-type: none"> • Den Danske Bank (Tanska) • Fokus Bank (Norja) 	jouluk. 98	4	420	Laajentuminen Pohjoismaissa